

УДК 351:323.1-(477)

Тохтарова Ільміра Меметівна,

доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
кандидат наук з державного управління

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ НА СТАН ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН В АР КРИМ

Анотація. У статті аналізується вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на стан етнонаціональних відносин в Автономній Республіці Крим.

Ключові слова: етнонаціональні відносини в Автономній Республіці Крим, міжнаціональні конфлікти, деескалація напруженості етнонаціональних відносин.

Тохтарова И.М. Влияние внешних и внутренних факторов на состояние этнонациональных отношений в АР Крым

Аннотация. В статье анализируется влияние внешних и внутренних факторов на состояние этнонациональных отношений в Автономной Республике Крым.

Ключевые слова: этнонациональные отношения в Автономной Республике Крым, межнациональные конфликты, деэскалация напряженности.

Tohtarova I.M. The influence of external and internal factors on the ethno-national relations in Crimea.

Annotation. The article analyzes the impact of external and internal factors on the ethno-national relations in the Autonomous Republic of Crimea.

Key words: ethno-national relations in the Autonomous Republic of Crimea, ethnic conflicts, tensions de-escalation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Етнонаціональні питання завжди були одним з важливих аспектів державного управління. Владні відносини, що виникають з приводу етнонаціонального аспекту в державному управлінні, спираються на комплекс заходів і способів їх використання, що мають забезпечити формування та прийняття тих чи інших цінностей усіма членами суспільства. Тому для забезпечення етнонаціональної стабільності в АРК органи державної влади в цьому регіоні повинні враховувати особливості впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників на розв'язання проблеми деескалації напруженості етнонаціональних відносин, від позитивного розв'язання якої залежить

забезпечення сталого розвитку держави та її національної безпеки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомим внеском у вивчення проблем етнополітичного розвитку України стали дослідження відомих вітчизняних науковців О. Антонюка, І. Варзара, М. Вівчарика, В. Даниленка, О. Картунова, Ю. Куца, І. Кураса, О. Малиновської, О. Майбороди, Л. Нагорної, П. Надолішнього, І. Онищенко, Ю. Римаренка, Т. Сенюшкіної, В. Скуратівського, Л. Шкляра, М. Шульги, Р. Чілачави та ін. Незважаючи на те, що в працях українських дослідників достатньо широко висвітлено управлінські аспекти етнонаціонального питання, цю проблему не можна вважати повністю вирішеною, і тому вона залишається актуальною з наукового та практичного погляду.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Одним із чинників зростання напруженості в етнонаціональних відносинах в АРК є деструктивний вплив на їх розвиток ззовні. Тому існує потреба проведення більш детального аналізу особливостей впливу геополітичного чинника на етнополітичну ситуацію в АРК, а саме на ескалацію напруженості в етнонаціональних відносинах в АРК.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є виявлення впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на стан етнонаціональних відносин в Автономній Республіці Крим.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час розробки і впровадження державної етнополітики надзвичайно важливою є потреба врахування та усунення впливу чинників, що провокують міжнаціональну напруженість і конфлікти. При цьому одним із головних завдань державної політики є забезпечення мирного співіснування між етнічними та конфесійними групами в межах держави.

Для забезпечення внутрішньої стабільності і життєздатності держави потрібно вміти аналізувати наявні та прогнозувати можливі міжетнічні суперечності, оцінювати рівень напруженості в окремих регіонах держави, робити все можливе для того, щоб попередити насильницькі зіткнення, а тим більше не допустити людських жертв. Під час аналізу впливу геополітичного чинника на забезпечення етнонаціональної стабільності в АРК слід урахувувати такі особливості.

По-перше, ця проблема актуалізується практично щороку напередодні курортного сезону в АРК. Так, саме в цей період значну увагу до міжетнічних відносин в Україні привертають російські ЗМІ, що намагаються показати Україну як конфліктогенний регіон. Можна стверджувати, що ми маємо справу із замовною PR-кампанією, що має за мету перевести туристичні потоки з Криму на російські курорти. За словами Володимира Сулаберідзе, голови Всеукраїнського об'єднання «Свобода вибору», цей процес спостерігається з 1991 року і має систематичний характер [1].

У ХХІ столітті одним із найголовніших чинників національної безпеки є забезпечення мирного співіснування між етнічними та конфесійними групами в межах держави. Через нерівномірність політичного, економічного та культурного потенціалів окремих територій може виникнути джерело міжрегіональної напруженості та непорозумінь між згаданими групами щодо вирішення тих чи інших питань стратегічного порядку в політиці, економіці, інших сферах життя суспільства, що впливають на національну безпеку країни. Особливо небезпечним є економічний занепад у прикордонних регіонах, що може сприяти поширенню сепаратистських настроїв. Складність міжетнічних і міжконфесійних відносин, загроза деструктивних проявів з боку певних політичних сил, помножені на несприятливі соціально-економічні

чинники, вимагають здійснення належної державної політики в цих регіонах [2].

Для сучасної України визначення власних цінностей є актуальною проблемою, і особливо це проблематично в геополітичній сфері. Думки політиків щодо вибору стратегічних партнерів України не однозначні. Існують декілька альтернатив. Розглянемо дві з них – Росію і Захід. Як сприймаються ці альтернативи в сучасному Криму?

З боку Росії та росіян, які складають більшість в Криму, – це такі аргументи: «Крим завоював князь Потьомкін», «Севастополь – місто російської слави» і, як наслідок, – «Севастополь – 11-та префектура Росії».

З іншого боку – позиція кримських татар, які виступають проти зміни кордонів, є оплотом протидії російському сепаратизму.

Україна намагається відігравати важливу роль у центрально-східному регіоні Європи. Досить пригадати, що основним автором Балтійсько-чорноморської конфедерації Литви, Білорусії та України був Михайло Грушевський, перший Президент незалежної України. Упродовж тисячоліть на території АРК історично склалося унікальне розмаїття національних культур різних етнічних груп, що є загальним надбанням півострова. Крим міг би стати центром об'єднання Європи й Азії, християнства та ісламу.

По-друге, питання міжетнічних відносин актуалізуються також у передвиборчий період. Національні політичні сили більш життєздатні й ефективні тоді, коли спираються на певну етнічну групу з достатньо високим рівнем колективної свідомості і мають перед собою супротивника у вигляді держави, що таку групу цілеспрямовано дискримінує – як у цілому, так і в особі окремих її представників. За неоднорідності населення Криму в національному сенсі майже відсутні ситуації, коли кожна етнічна група має чітко виражені інтереси й очолюється сильною політичною організацією (організаціями). Виняток становлять кримські татари. Тому в

період передвиборчої кампанії різні політичні сили надають надто великої уваги проблемам тих етнічних груп, які мають сильну політичну організацію (наприклад, Меджліс кримськотатарського народу). Політична організація певної етнічної групи, маючи достатньо високий авторитет у своєму середовищі, може впливати на прийняття рішень своїми співвітчизниками на користь тих чи інших політичних партій. Напрямки зовнішньої політики України будуть визначені залежно від того, з яких політичних сил буде сформовано більшість у Верховній Раді України.

По-третє, жодна виборча кампанія в Україні не обходиться без актуалізації питань національних інтересів. Під час останніх парламентських виборів ці питання особливо загострились і мали явно геополітичний присмак. Значну роль у цій виборчій кампанії відіграла Росія, навмисно створивши зовнішньоекономічний конфлікт, що в свою чергу знайшов відбиття на внутрішньополітичній ситуації України і зокрема в Криму.

Зовнішня політика тієї чи іншої держави визначається багатоманітністю чинників, уключаючи рівень соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку, географічне положення країни, її національно-історичні традиції, цілі і потреби забезпечення суверенітету та безпеки і т. ін.

Сьогодні, коли міжнаціональні конфлікти періодично загострюються на значній території колишнього СРСР, Україна залишається зоною спокою, при тому що вона поліетнічна та багатоконфесійна, але це не означає, що проблеми напруженості в етнонаціональній сфері на її території не існує. Так, досить значний конфліктний потенціал мають етнонаціональні відносини в АРК.

Поліетнічність України складалася історично. Упродовж тривалого часу різні території нашої держави входили до складу багатьох держав. У результаті цього в низці регіонів компактно проживають угорці і словаки

(Закарпаття), румуни і молдавани (Буковина і Бессарабія), росіяни (Схід України), кримські татари (Крим).

Україна налагодила добросусідські взаємовідносини з Польщею [3], Угорщиною [4], Словаччиною, Чеською Республікою [5]. Усі ці держави визнають Україну як суверенну державу. Країна підтримує тісні політичні, економічні і культурні відносини з Туреччиною [6], що в минулому володіла частиною території сучасної України.

Водночас певна частина російської політичної еліти розглядає українців як гілку великої російської нації. Ті, хто відкрито це не пропагує, висловлюють сумніви щодо українських територій. До них належить і Державна Дума Російської Федерації, що проголосувала за незаконність приєднання Криму до складу України 1954 року.

Взаємовідносини України і Росії повинні базуватися на створенні надійного міжнародного механізму, який би найбільш повно забезпечував їх національні інтереси. Такий механізм варто створювати на базі масштабної господарської, фінансової та гуманітарної кооперації. При цьому, на відміну від радянського часу, коли організаційно-економічний механізм інтеграції формувался по вертикалі, тобто шляхом нав'язування згори визначеної системи відносин, що передбачала постійне звертання республік до центру, сьогодні вирішальна роль повинна належати горизонтальним зв'язкам підприємницьких, виробничих і комерційних структур [7].

Етнічна карта України з моменту проголошення незалежності зазнала деяких змін, але компактне розселення етносів на території держави збереглося. Склалося історично, що Україна переважно інтегрована з трьох частин: західний орієнтир – у Західній та в Центральній Україні; проросійське населення – на сході, і кримські татари – на півдні.

Із часів проголошення незалежності України напруженість у етнонаціональних відносинах завжди мала місце, але, на щастя, ніколи не була такою гострою, як у деяких інших пострадянських державах. Усупереч окремим прогнозам, події початку 90-х років не набули крайніх форм націоналістичних і сепаратистських тенденцій в Криму, Закарпатті, Буковині, а діяльність національних груп, як правило, була зосереджена на культурно-освітній і гуманітарній складових. Одним словом, Україна може поставити собі в заслугу збереження відносної стабільності в міжнаціональних відносинах. Однак це не засвідчує, що національне питання для України не актуальне.

Україна як суб'єкт міжнародного права і рівноправний учасник міжнародного співтовариства ратифікувала більшість конвенцій і договорів у сфері захисту прав людини. Виходячи з цього, державна етнополітика України реалізується відповідно до Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Факультативного протоколу до нього; Декларації 47 сесії Генеральної Асамблеї ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин; Завершального акта Ради безпеки і співробітництва в Європі «Про права людини» (Гельсінкі, 1 серпня 1975 р.) та ін.

Специфіка української етнополітики полягає в тому, що вона традиційно тісно пов'язана з геополітикою. На тісний зв'язок етно- і геополітики на території України вказує той факт, що в Україні проживають численні етнічні общини, що традиційно не вважалися етнічними меншинами. Наприклад, румуни і молдовани Північної Буковини і Південної Бессарабії, польське населення західних областей України, словаки на Закарпатті, росіяни на сході, кримські татари на півдні.

В Основному законі України закріплено поняття «український народ», «українська нація», «корінний народ», «національна меншина». Проте, на жаль, статус і права цих груп не визначено. Безумовно, усі права й обов'язки не можуть і не повинні міститися лише в Конституції. Конкретну наповненість конституційних норм повинні нести інші законодавчі акти, зокрема в цьому випадку – Декларація прав національностей України, закон України «Про національні меншини», закон України «Про мови». Однак ці законодавчі акти були прийняті раніше, ніж Конституція, і тому деякі їх положення, безумовно, відрізняються від її статей. Так, відповідно до статті 22 Основного закону при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних не припускається звуження наявних прав і свобод [8].

За роки незалежності українські законодавці, на жаль, не прийняли жодного документа щодо реабілітації осіб, депортованих за національною ознакою, що б вводило в дію потрібні юридичні дефініції. Проекти Законів України «Про реабілітацію і забезпечення прав осіб з числа національних меншин, які піддалися репресіям і були депортовані» і «Про статус кримськотатарського народу», розроблені ще в 1991-1994 роках, так і не було прийнято.

Відсутність законодавчої бази, що повністю забезпечує і гарантує права корінних народів, може використовуватися як дискримінація. Якщо ця ситуація не буде змінюватися на користь корінних народів, не можна не виключати можливість втручання у внутрішньополітичну діяльність держави міжнародних організацій із захисту прав національних меншин і корінних народів. Так, кримськотатарський народ згідно з чинним законодавством можна лише дорівняти до національної меншини, тобто співтовариства, яке за межами України має свою історичну батьківщину.

В українському суспільстві, у його суспільно-політичних структурах ще не склалося глибоке розуміння цієї проблеми, важливості її вирішення для дальшого зміцнення міжетнічної злагоди в Україні, ліквідації одного з трагічних наслідків тоталітарної політики, об'єднання людей різних національностей, становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні. Відсутність чіткої комплексної державної політики щодо відновлення прав корінних народів України викликає недовіру до органів виконавчої влади і призводить до посилення соціально-економічної та політичної напруженості, що за певних обставин може бути підсилена ззовні.

Національне питання в Україні ніколи не загострювалося до межі, що загрожувало б суспільству і державі в цілому. У той же час завжди існувала низка невирішених проблем, що дозволяли зацікавленим політичним силам періодично штучно актуалізувати це питання і маніпулювати з його допомогою суспільною свідомістю.

За словами голови Меджлісу кримськотатарського народу Рефата Чубарова, «У Криму, у самому кримському середовищі, немає глибоких чинників, які б свідчили про небезпеку протистояння людей за етнічними або релігійними ознаками. Проте в той же час є певна недовіра людей до влади, є певна недовіра людей різних національностей один до одного, і якщо цю недовіру штучно посилити і викликати в них страх один перед одним, то такі шанси можуть закінчитися небажаним розвитком подій. Однак знову ж таки я хочу відзначити, що така ситуація можлива лише тоді, коли це справді буде цілеспрямованою діяльністю або дуже міцних сил з боку самої України, або через впровадження таких дій ззовні. Я не виключаю такої ситуації, коли можуть відбутися резонансні події, які можуть вивести людей стихійно на майдан. У цій ситуації повинні об'єднатися не лише представники громадськості, не лише лідери кримських татар, тут

повинні повністю працювати і всі наші державні органи, і насамперед СБУ. Вони повинні стежити, що відбувається навколо Криму» [9].

У цілому етнополітична ситуація в Україні зберігає в собі досить значний конфліктний потенціал. Отже, перед керівництвом України, суб'єктами політичних процесів постають завдання нейтралізації негативних тенденцій, вироблення основ державної політики щодо АРК з урахуванням геополітичної складової.

Аналітики Українського центру економічних і політичних досліджень імені О.Разумкова пропонують розглядати лише одну з актуальних проблем, що може вплинути на розвиток внутрішньо-політичних процесів в АРК, а саме нейтралізацію впливу на кримські події зовнішнього чинника (насамперед російського).

Висновки з даного дослідження. Для забезпечення етнонаціональної стабільності в АРК органи державної влади в цьому регіоні повинні враховувати особливості впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників на розв'язання проблеми деескалації напруженості етнонаціональних відносин, від позитивного розв'язання якої залежить забезпечення сталого розвитку держави та її національної безпеки в цілому.

Перспективи подальших розвідок. Одним із визначальних чинників зростання напруженості в етнонаціональних відносинах в АРК є деструктивний вплив на їх розвиток ззовні. Особливості впливу геополітичного чинника на етнополітичну ситуацію в АРК проявляються в тому, що в умовах сучасної геополітичної ситуації навколо України посилюється роль сусідніх країн у розв'язанні проблемних питань у сфері міжетнічних відносин, що несе в собі потенційну загрозу для національної безпеки всієї держави. Слід активізувати впровадження нових, більш дієвих механізмів державного управління через процес регулювання міжетнічних відносин в Україні з

тим, щоб знизити напруженість в етнонаціональній сфері як у Криму, так і в Україні в цілому, що надасть змогу консолідувати українське поліетнічне суспільство.

Список використаних джерел:

1. Сулаберидзе В. Прикуп от турфирм / Сулаберидзе В. // Полуостров. – 2006. – № 17 (171). – 05-11 трав. – С. 2.
2. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України : монографія / Г. П. Ситник. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
3. Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво (18 трав. 1992 р.) // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 43. – С.1372-1378.
4. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та Угорською Республікою (6 груд. 1991 р.) // Політика і час. – 1992. – № 4. – С. 24-27.
5. Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою (26 квіт. 1995 р.) // Політика і час. – 1995. – № 6. – С. 74-77.
6. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Турецькою Республікою (4 трав. 1992 р.) // Політика і час. – 1992. – № 6. – С. 24-28.
7. Богданович В. Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення : монографія / В. Ю. Богданович. – К.: Тираж, 2003. – 322 с.
8. Конституція України / Верховна Рада України: Офіц. вид. – К.: Парламент. вид-во, 2009. – 60 с.
9. Чубаров Р. Останні події в Криму – це технологія / Р.Чубаров // Політична думка. – 2004. – № 4. – С. 8-12.